

ژنوگرام: سنجش و مداخله

در

«مشاوره ازدواج و خانواده درمانی»

نویسندگان

مونیکا مک گلدریک، رندی گِرسن، و سیلویا شِلن برگر

ترجمه

دکتر فرشاد بهاری

سرشناسه: مک‌گلدریک، مونیکا، ۱۹۴۳ م. - Mc Goldrick, Monica

عنوان و نام پدیدآور: ژنوگرام: سنجش و مداخله در مشاوره ازدواج و خانواده درمانی / نوشته مونیکا مک‌گلدریک، رندی گرسن، سیلويا شلن برگر؛ ترجمه فرشاد بهاری.

مشخصات نشر: تهران: دانژه، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری: ۳۴۴ ص: نمودار.

شابک: ۷-۵-۵۰۷۰۰-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: عنوان اصلی: Genograms: assessment and intervention, 2nd ed

موضوع: روان درمانی خانواده.

موضوع: رفتارسنجی.

شناسه افزوده: گرسن، رندی

Gerson, Randy

شناسه افزوده: شلن برگر، سیلويا

Shellenberger Sylvia

شناسه افزوده: بهاری، فرشاد، ۱۳۴۶ - مترجم.

شناسه افزودن: دانشگاه آزاد اسلامی (اهواز).

رده‌بندی دهدهی: RC۴۸۸/۵۶۵۹۹

رده‌بندی دهدهی: ۶۴۵/۸۹۱۱۶

شماره کتابشناسی ملی: ۱۵۴۸

عنوان: ژنوگرام: سنجش و مداخله
نویسندگان: مونیکا مک‌گلدریک، رندی گرسن، و سیلويا شلن برگر
مترجم: دکتر فرشاد بهاری
مدیر تولید: داریوش سازمند
صفحه‌آرایی: گروه گرافیکی ارشیا
ناشر: دانژه
لیتوگرافی، چاپ و صحافی: طیف‌نگار
شمارگان: ۲۲۰ نسخه / قطع: وزیری
نوبت چاپ: اول - ۱۳۸۹ / ششم ۱۴۰۳
شابک: ۷-۵-۵۰۷۰۰-۶۰۰-۹۷۸

این اثر مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

تهران: خیابان استاد مطهری - خیابان سلیمان خاطر (امیراتابک)، کوچه اسلامی، شماره ۴/۲
کدپستی: ۱۵۷۸۶۳۵۸۱۱ صندوق پستی: ۱۴۱۴۶-۱۴۱۵۵ تلفن: ۸۸۸۴۶۱۴۸ - ۸۸۸۴۵۴۳ تلفکس: ۸۸۸۱۲۰۸۳

فروش اینترنتی و آشنایی با نشر دانژه در: www.iketab.com

info@danjeh.org

www.danjeh.org

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه از دکتر ثنایی.....	۵
پیش گفتار مترجم.....	۷
پیش گفتار.....	۹
سپاس‌گزاری.....	۱۱
فصل ۱- ژنوگرام‌ها: ترسیم سیستم‌های خانواده.....	۱۳
فصل ۲- ترسیم ژنوگرام برای ردگیری الگوهای خانوادگی.....	۳۱
فصل ۳- تفسیر ساخت خانواده از روی ژنوگرام.....	۱۰۱
فصل ۴- الگوهای ارتباط خانوادگی و مشکلات.....	۱۵۹
فصل ۵- سنجش نقش‌ها، عملکرد، تعادل، بهبودی و انعطاف‌پذیری، و.....	۱۸۱
فصل ۶- استفاده از ژنوگرام‌ها برای ردگیری خانواده‌ها در بحران و بحران زندگی.....	۱۹۷
فصل ۷- موارد استفاده بالینی از ژنوگرام.....	۲۳۱
فصل ۸- استفاده از ژنوگرام‌ها در تحقیقات خانواده.....	۲۷۳
پیوست.....	۲۹۳
منابع انگلیسی.....	۳۰۹
کتابنامه موضوعی.....	۳۱۵
واژه‌نما.....	۳۳۷

مقدمه

در تعریف مشاوره خانواده می‌گوییم، «نوعی مشاوره یا درمان که آسیب‌شناسی یا بیماری عضو خانواده را بازتاب پاتولوژی یا اختلال عمیق‌تر در سیستم خانواده تلقی می‌کند. لذا خانواده هم واحد آسیب و هم واحد درمان تلقی می‌شود، و تغییر تعامل خانواده راه تغییر عضو بیمار است».

با این دید کانون پاتولوژی از فرد به سیستم منتقل می‌شود. یعنی سیستم کانون پاتولوژی است. همان‌طور که پژوهش‌های موری بوئن و سایر خانواده‌درمانگران نشان می‌دهد، آسیب‌های سیستم در وجود فرد تجلی می‌کند، و فرد دچار اسکیزوفرنی یا هر آسیب دیگری می‌شود.

همان‌طور که بنا به معرفت سیستمی می‌دانیم (ثنائی، ۱۳۷۳)، هیچ کس نمی‌تواند به افراد محیط خود اطلاعات ندهد. موجودات زنده و خصوصاً انسان‌ها دائم در حال دادن و گرفتن اطلاعات از یکدیگرند. لذا هر عضو خانواده به‌عنوان یک عضو سیستم و شناخت‌شناسی حلقوی به‌طور دائم در حال مبادله اطلاعات با سایر اعضای خانواده است. طوری که رفتار هر فرد تابعی از رفتار سایر اعضای خانواده است. لذا با اطمینان می‌توان صحبت از تعامل یا رفض تعاملی اعضای خانواده با یکدیگر کرد. به عبارت دیگر، «رفتار» هیچ کس قائم به ذات نیست. در واقع تمام رفتارها معلول توافق جمعی در سیستم خانواده است. اگر به صورت مطلق به «رفتار» نظر کنیم، می‌گوییم منظور از رفتار، فقط رفتار عادی نیست، بلکه رفتار غیرعادی هم تابع همین علیت حلقوی و تعامل تراجعی اعضای خانواده است. یعنی رفتار غیرعادی هم معلول توافق جمعی اعضای خانواده و معطوف به ایجاد تعادل در سیستم خانواده است. لذا رفتار اسکیزوفرنیک مخلوق تعامل تراجعی در خانواده‌ی اسکیزوفرنی‌ساز است. همین قاعده در مورد تمام رفتارهای نابهنجار صادق است. بنا به همین احتجاج، نه فقط رفتار، بلکه گفتار، احساسات و افکار نیز تابع شرایط سیستمی و تعامل با اعضای سیستم است.

در مشاوره فردی میزان اطلاعات مبادله شده در جلسه مشاوره به نسبت مشاوره‌ی خانواده به مراتب کم‌تر و نازل‌تر است. زیرا مشاور با یک نفر روبه‌روست. لذا می‌تواند تمام حواس خود را معطوف به بیان کلامی و غیرکلامی تنها فردی کند که در مقابل اوست. در تمام مدت چشمان و توجه او به مراجع و جزء جزء کلمات و حرکات اوست. لذا اگر حواسش جمع باشد بخش اعظم

اظهارات کلامی و غیر کلامی او را، لااقل در حد تخصص‌اش و در حد درک و شناخت خود از انسان دریافت می‌کند. در جلسه‌ی مشاوره‌ی خانواده، مشاور اولاً با تک تک اعضای خانواده مواجه است و اطلاعاتی در سطح فردی از هر یک از اعضای خانواده و درباره‌ی هر یک از آنها کسب می‌کند. مثلاً این که پدر خانواده معتاد، مادر خانواده عصبی، و نوجوان ناموفق در تحصیلات، و فرزند کوچک‌تر خانواده لوس و بددهن است. درثانی مشاور در نشست خانوادگی علاوه بر افراد، با کل سیستم خانواده و شبکه تعامل بین اعضای خانواده روبه‌روست.

نتیجه این که در جلسه‌ی خانواده درمانی میزان اطلاعات مبادله شده بین اعضای خانواده با هم و اعضای خانواده و مشاور در حدی است که بخشی از آن می‌تواند از چشم مشاور پوشیده بماند. لذا برای مقابله با این نارسایی راه‌حلهایی پیشنهاد شده است. از جمله این که جلسه‌ی مشاوره‌ی خانواده با وجود یار-مشاور برگزار شود، از وجود آینه یک طرفه و همکاران مشاهده‌گر پشت آینه استفاده شود، جلسات مشاوره خانواده و استفاده از ژنوگرام (شجره‌نگار) است.

ژنوگرام به عنوان یک ابزار تشخیصی و بالینی، یک دید وسیع و پانورامیک درباره‌ی خانواده و تعامل اعضای آن به دست می‌دهد. استفاده از ژنوگرام مانند استفاده از عدسی زوم است. زیرا می‌تواند وضعیت تک تک اعضای خانواده را در رابطه با سایر اعضای خانواده نشان دهد. در شجره‌نگار تقریباً به راحتی و به سرعت می‌توان رابطه‌ی بیماری از مسائل خانواده را مشاهده کرد. مثلاً وفور طلاق و ازدواج‌های مجدد، اعتیاد، مرگ و میرها، گریب عاطفی، رفتار فرازناشویی (یا خیانت) بیماری‌های ارثی، پراکندگی خانواده (در اثر مهاجرت) و نظایر آن در ژنوگرام منعکس است. همچنین کم و کیف تعامل اعضای خانواده مانند رفتارهای متعارض، ائتلافی، سرد، و حتی رفتارهای بعیدی مانند وفور خودکشی را می‌توان مشاهده کرد. رفتارهایی که برای درک خانواده و رفتار تراجعی آنها نیز مهم است.

دکتر باقر ثنائی

استاد مشاوره خانواده و ازدواج

رئیس انجمن مشاوره ایران

پیش‌گفتار مترجم

واژه «ژنوگرام» مدت‌هاست که به گوش اهل فن آشناست. با این حال، تاکنون منبع موثقی که مورد وفاق همگان باشد، در دسترس قرار نگرفته است. بعضی از خانواده درمانگران سیستمی از جمله بوئن و مینوچین برای ترسیم «نقشه ساختی خانواده» یا «الگوهای تعاملاتی»، نمادهایی را ابداع کرده‌اند.

به مدد تلاش‌های وافر و مجدانه صاحب‌نظران بنام مانند فون برتالانفی، واینر، بوئن، بیستون، جکسون، مینوچین و حوزه مشاوره و درمان خانواده صاحب نظریه‌ای سترگ و محکم شده است که از محک بیش از پنج دهه تلاش سر بلند بیرون آمده است و به سرعت در حیطه علوم، علوم اجتماعی، پزشکی و فلسفه کاربرد گسترده‌ای یافته است. اینک این توافق وجود دارد که خانواده بستری برای روابط و فرایند تعامل خانواده نقطه ثقل درمان است (گلدنبرگ و گلدنبرگ، ۲۰۰۰). مقبولیت عام دید سیستمی تا بدان جا است که برای نمونه باویر (۱۹۸۹) می‌گوید، «امروزه اگر کسی از دید سیستمی تبعیت نمی‌کند، باید توجیه کند که چرا از این دید تبعیت نمی‌کند» (لانگ و یانگ، ۲۰۰۷).

همانند دیدگاه‌های سنتی که بر تبیین خطی آسیب‌شناسی و کاربرد ابزار قدرتمند «اخذ شرح حال بالینی» تکیه زده‌اند، تکیه بر دید سیستمی نیز مستلزم باور به علیت حلقوی و استفاده از ابزارهایی است که طی بالغ بر پنج دهه تلاش در عرصه خانواده درمانی، مفید بودن آنها به اثبات رسیده است. از جمله این ابزارها می‌توان به ژنوگرید (Genogrid) اکومپ (Eco-map)، نقشه خانواده (Family map) و ژنوگرام (Genogram) اشاره کرد.

کاربرد ژنوگرام به عنوان یک ابزار مفید در شناخت عملکرد خانواده مرهون نفوذ گسترده دید سیستمی به حوزه پزشکی، مدیریت، خانواده، طب پیشگیری و حوزه‌های مراقبت بهداشتی، خدمات انسانی و حتی قضایی است (مک گلدریک، ۲۰۰۳). در مشاوره خانواده، اخذ اطلاعات جزء لاینفک سنجش بالینی جامع است و ژنوگرام چارچوب عملی، مفید و جذابی را برای درک الگوهای خانواده عرضه می‌کند.

با وجود پیشرفت‌های چشم‌گیر در ساخت و پرورش ژنوگرام، هنوز هم شاهد خلاءهای نمادی بسیاری جهت ثبت و ترسیم اطلاعات کلیدی ژنوگرامی هستیم؛ فرصتی که علاقه‌مندان و رهپویان کوشا و جدی در عرصه خانواده درمانی را برای پربارسازی آن برمی‌انگیزد. از آن جایی که ژنوگرام زبان رایج و مشترک اخذ اطلاعات تعاملی در دید سیستمی به خانواده تلقی می‌شود، امید است که ترجمه کتاب حاضر به عنوان تنها کتاب استاندارد در معرفی کاربرد ژنوگرام در سنجش و مداخله در خانواده بخشی از نیاز متخصصان یآوری را برآورد.

دکتر فرشاد بهاری
متخصص مشاوره خانواده

www.ketab.ir

پیش‌گفتار

این کتاب ثمره علاقه طولانی به ارزش بالینی، پژوهشی، و آموزشی ژنوگرام (شجره‌نگاری)^۱، است. بالغ بر چند دهه گذشته استفاده از ژنوگرام به منزله ابزار عملی برای ترسیم و نقشه‌برداری از الگوهای خانوادگی نزد متخصصان مراقبت بهداشتی بیش از پیش رواج پیدا کرده است. از زمانی که ژنوگرام در حیطه‌های پزشکی، روان‌شناسی، مددکاری اجتماعی، و حوزه‌های مراقبت بهداشتی، خدمات انسانی، و حتی قضایی به طور گسترده‌ای استفاده شده‌اند، ما به روز آمد کردن ژنوگرام در سنجش خانواده احساس نیاز کرده‌ایم، تا تنوع روبه رشد اشکال و الگوهای خانوادگی را در جامعه و کاربردهای ژنوگرام را در کار بالینی به صورت کامل‌تری نشان دهیم. ژنوگرام هنوز ابزاری روبه تکامل است. بر اساس بازخورد از خوانندگان و سایر پیشرفت‌های موجود در این حیطه، ما این کتاب را گسترش داده‌ایم و برخی از نمادهای^۲ مورد استفاده را از زمان ویرایش کتاب در سال ۱۹۸۵ اندکی اصلاح کرده‌ایم. ما امیدواریم که تکامل تدریجی ژنوگرام به عنوان یک ابزار ادامه خواهد یافت زیرا متخصصان بالینی برای ردگیری پیچیدگی فرایند خانوادگی از ژنوگرام استفاده می‌کنند.

در حالی که ژنوگرام می‌تواند دید جذابی به پربار بودن پویایی‌های خانوادگی در اختیار کسانی که علاقه‌مند به دانستن هستند، قرار دهد، ممکن است مجموعه‌ای از مربع‌ها و دایره‌های بی‌معنا را روی صفحه در اختیار کسانی بگذارد که از نقش بازیگران در صفحه نمایش بی‌اطلاعند. راه‌حل ما برای این معمای مشکل^۴ این بوده است که در ابتدا نقطه نظرهای خود را با خانواده‌های معروفي که درباره آنها جملگی چیزهایی می‌دانیم، به جای مورد‌های (کیس‌ها) بالینی نشان دهیم. ما خانواده درمانگر هستیم، نه مورخ. بنابراین

اطلاعاتی که ما توانسته‌ایم درباره این خانواده‌های مشهور به دست آوریم، محدود است. اکثر منابع شرح حال‌های موجود در کتابخانه‌ها یا کتاب فروشی‌ها بوده‌اند. در واقع، خوانندگان خاصی ممکن است درباره بعضی از خانواده‌ها بیشتر از آنچه که ما توانستیم از منابع منتشر شده کسب کنیم، بدانند. من پیشاپیش به دلیل بی‌دقتی‌های موجود در مطالب این کتاب پوزش می‌طلبم. امیدوارم توصیف‌هایی که اینجا آورده شده خوانندگان را برانگیزد که داستان‌های جذاب خانواده‌هایی مانند فوندا^۱، فروید^۲، کندی^۳، رابسون^۴، انیشتین^۵، چاپلین^۶، و روزولت^۷ را بیشتر دنبال کنند. شگفتا، فقط توصیف‌های خانوادگی محدودی برای بسیاری از جالب‌ترین شخصیت‌های تاریخ موجود می‌باشند. من اطمینان دارم که شرح حال‌نویس‌های آینده از سیستم‌های خانواده و استفاده از ژنوگرام برای گسترش دیدگاه خود درباره افراد و خانواده‌هایی که توصیف می‌کنند، بیشتر آگاه خواهند بود.

مونیکا مک گلدریک^۸

www.ketab.ir

سپاس‌گزاری

من (مونیکا گلدریک) از افراد زیادی به دلیل مساعدت‌شان برای توسعه این پروژه سپاس‌گزارم. قبل از هر چیز، به همکارم، راندی گرسین، برای اقدامات سازنده‌ای که در توصیف الگوهای ژنوگرام به عمل آورد و با خلاقیت خویش در کاربردهای رایانه‌ای، آنها را در خدمت جهانیان قرار داد، تشکر خاصی مدیون هستم. از همسر بیوه راندی، سیلویا شلن برگر، برای حمایت مستمر و تلاش مداوم در این کتاب متشکرم. او هوش، فهم، و توانایی‌های فوق‌العاده‌اش را در ویرایش دوم کتاب به اثبات رساند که احساس بزرگی بود. از دوست و همکارم مایکل رودیاف، که با پندارهای من درافتاد و مرا کمک کرد تا در حین بحث‌هایمان طی سال‌های گذشته ژنوگرام و توان بالقوه آن به عنوان یک ابزار پژوهشی و بالینی ذهنم را روشن کرد، متشکرم.

ویراستار من، سوزان بارو و مونرو، سال‌های متعددی با اشتیاق به ارتقای ژنوگرام‌ها پرداخته است و از او به دلیل حمایت و علاقه‌اش ممنونم. خدایم، نیل مک گلدریک، طی این سال‌ها ریزنی‌های مفیدی درباره ژنوگرام‌ها از نظر طراحی و روان‌شناختی ارائه کرد. در بسیاری مواقع حساس، خواهرزاده‌ام گی‌لیوینگستون که توانایی طراحی زیادی دارد و از فهم و توانایی زیادی برخوردار است در بین ماجراهای زندگیش به من درباره ژنوگرام کمک کرد. دوستان زندگیم، بتی کارتر، فروما والش، کارون اندرسون، نایدیا پريتو، ریا آلمیدیا، پاولت هانیس، چارلی سوتان، جان فولوارسکی، فرناندو کولان، میگوئل هرناندز، مارلین واتسون، جین مابویی، و انسا محمود و کن هاردی نیز حمایت بی‌اندازه‌ای از من درباره ژنوگرام و مضامین آن برای درک خانواده‌ها کرده‌اند. دوست و همسر عزیزم، فرناندو کولان با امید بخشیدن به من و به ویژه با توجه به اهمیت شبکه‌های خویشاوندی غیر خونی^۱ مرا تأیید کرد. از دوست عزیزم رابرت جی گهرن به دلیل درافتادن با باور خدشه‌ناپذیرم درباره ژنوگرام

و کمک به من برای روشن کردن معانی عمیق «خانه و خانواده» برای خودم، متشکرم. از دهورا بیورما برای کار خلاق وی در ژنوگرام‌های بازی خانواده و کمک وی در بحث از ارزش‌ها برای درمان، متشکرم. مری آن بروکن نور سخاواتمندانۀ عقاید، خلاقیت و سخت‌کوشی خود را با خوش‌رویی در تحقیق در این کتاب ارائه کرد. من هم‌چنین از مری لین‌باتیتلا که کمک کرد تا زندگی در دفتر کارمان با لطافت جریان یابد و رنه کمپیل که هر روز با آمدن سر کار با خوشحالی خیلی زیاد طی چهارسال گذشته، تشکر می‌کنم (لطفاً هیچگاه مرا ترک نکن!).

سرانجام، عمیق‌ترین تشکر قلبی خود را به نزدیکترین عضو ژنوگرام خودم، سوفکل آرفاندیس، شوهر ۲۸ ساله، و جان دانیل آرفاندیس، پسر من که تولد وی با اولین ویرایش این کتاب مصادف بود و در ویرایش حاضر کتاب که زیر چاپ است، در دبیرستان درس می‌خواند، نثار می‌کنم. من نمی‌توانم بدون تشکر از والدینم و تمام اعضاء دیگر خانواده‌ام که قبل از من رفته‌اند. خواه به خاطر رابطه خونی، پیوندهای قانونی یا پیوند معنوی به من وصلند و جزئی از شجره‌نامه من هستند. این سپاس‌نامه را به پایان برسانم. (به ژنوگرام ۱-۳ نگاه کنید)، من این کتاب را به تمام کسانی که رابطه خونی یا سایر پیوندهای عقلانی، عاطفی و معنوی با من دارند - در مباحث بعدی - به صاحب‌ت خواه‌م کرد - تقدیم می‌کنم.

مونیکا مک گلدریک

من (سیلویا شیلن برگر) مایلم از مونیکا مک گلدریک و راندی گرسن برای صرف وقت خود برای رشد و تکامل ژنوگرام برای استفاده در سنجش و مداخله تشکر کنم. رؤیای آنها درباره شیوه‌های زیادی که ژنوگرام می‌تواند در ارتقای خانواده‌ها و جامعه سهیم باشد این اثر را به پیش برده است. سوزان مونرو، ویراستار ما نیز به پیشرفت این اثر از طریق ایجاد انگیزه اصیل و ویراستاری فهیمانه و زیرکانه خویش سهیم بوده است. من هم‌چنین از راندی گرسون برای پنج سال ازدواج جادویی و وصایای زیادی که در من و دیگران و کارش ایجاد می‌کند، سپاس گزارم.

سیلویا شیلن برگر